

РИТОРИКА

Щербакова О.А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,*

Інститут вищої освіти

Національної академії педагогічних наук України

«УКРАЇНСЬКІЙ РИТОРИЧНІЙ АСОЦІАЦІЇ» – БУТИ. АВТОРСЬКИЙ ДОСВІД ТВОРЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Запропоновану тему присвячено ключовим засадам творення та принципам реалізації авторського проекту – «Українська риторична асоціація». Спираємося на багаторічний досвід визрівання ідеї та поступове і цілеспрямоване її запровадження щодо створення такої громадської організації.

Первинно інтерес до риторичних досліджень зродився у нас ще на самому початку 2000-их років – чи не відразу по захисті кандидатської дисертації «Проблема формування національної еліти України крізь призму преси 90-х років» (спеціальність 10.01.08 – «журналістика») в Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, жовтень, 1999). Читання курсів «Еристика (Риторика)», «Зарубіжна література (Антична література)», «Літературно-художня критика», «Риторика» тощо (та перші видання навчальних програм, бібліографій розділів, планів семінарських занять, методичних коментарів і порад до вивчення цих курсів та щодо самостійної й факультативної роботи студентів цього вишу спеціальностей «журналістика» і «видавнича справа та редагування») відкрили нові наукові уподобання, викладацькі можливості і творчі здібності.

Нами було створено і презентовано майбутнім журналістам Авторський центр риторичної культури (Київ, 17 листопада 2001 р.); започатковано участь у заходах Російської риторичної асоціації викладачів, дослідників і вчителів риторики, зокрема появою перших тез у матеріалах VII Міжнародної конференції з риторики «Риторика у системі гуманітарного знання» (Москва, 29–31 січня 2003 р.). Характерною для цього періоду є низка декількох десятків публікацій, пов'язаний із обґрунтуванням докторського дослідження «Риторичні константи аудіовізуальної журналістики: моделі і практики» (2004–2007) із одночасним розроблянням авторської навчальної програми «Основи педагогічної риторики» для слухачів Богословсько-педагогічних курсів Всеукраїнського Православного педагогічного товариства, а згодом (2009–2011) – викладання літературознавчих дисциплін в Інституті філології КНУ.

Знаковим для самого початку нашої роботи в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук (надалі – ІВО НАПН) України (2013–2016) стало висловлене у висновках до статті «Досвід початкового аналізу чинників підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін у вищій школі України на основі компетентнісного підходу: вітчизняні завдання та європейська практика» (Київ, 28–30 листопада 2013 р.), сподівання: «запроваджений науковий дискурс у цій галузі знань і старань людства, об'єднає довкола себе зацікавлених у риторикознавчих дослідженнях однодумців (можливо, зініціює створення Української риторичної асоціації – УРА (!), необхідність якої, як на наше переконання, назріла)» [1, с. 498].

У подальших виступах настійливо лунав «назрілий заклик до об'єднання зусиль українських риторів» в обговоренні багатьох актуальних питань з риторизації вищої освіти України й урахування позитивного досвіду зарубіжних колег. Вирішити це питання запропоновано на шпальті матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор» (Ялта, 22–21 березня 2014 р.) «через ініціативу створення Української риторичної асоціації (УРА), до діяльності якої залучатимемо усіх зацікавлених дослідників і викладачів риторики й ораторського мистецтва в Україні» [2, с. 516]. Передбачалося: така робота проходитиме «на засадах вивчення передових інноваційних тенденцій у риторичній царині вищої освіти України, Європи і світу та за неодмінного збереження кращих надбань класичної національної риторичної спадщини».

Цей час було приділено, по-перше, вивченню проблеми підвищення ефективності викладання риторики у вищій школі України початку ХХІ століття на засадах компетентнісного підходу у відділі теорії та методології гуманітарної освіти ІВО НАПН України; що було тісно пов'язано із запровадженими нами риторикознавчими дослідженнями – ґрунтовним вивченням ролі, значення, місця і потужного потенціалу риторикознавчих дисциплін (риторики загальної й часткової, ораторського мистецтва, засад красномовства тощо); по-друге, аналізу провідного вітчизняного і міжнародного досвіду з вивчення розвитку риторико-комунікативна культура сучасного університету як інтегративного фактора формування академічної еліти» у відділі лідерства та інституційного розвитку вищої освіти.

Починаючи із 2013 р., нами поступово і цілеспрямовано запроваджено головні ідеї щодо творення «Української риторичної асоціації» (її мети і завдань), оскільки, як виявилось, в Україні немає жодної кафедри риторики чи центру з вивчення риторики. Подібні тези були озвучені на міжнародних і вітчизняних науково-практичних заходах із розвитку філологічної, педагогічної, богословської й іншої вищої освіти не тільки України (Київ, Львів, Одеса, Суми, Умань, Чернівці), а й Ізраїлю (Аріель), Німеччини (Саарбрюккен) й Росії (Москва, Рязань, Санкт-Петербург). У поточному році вони прозвучали у стінах Університету Вітовта Великого на Міжнародній науковій конференції «Риторика і форми європейської культури: від традиції

до сучасних викликів» (Каунас, 6–7 травня п. р.) [3, с. 8] та Університету Калгарі на конференції «Викладати риторику крізь призму часу і світу» [4] Канадського товариства з вивчення риторики (Калгарі, 28 травня – 3 червня п. р.)].

Неочікувано ми також заручилися підтримкою щодо ініціативи створення Української риторичної асоціації від головуючого секції «Культурна складова сучасного університету» Олександра Чередниченка (Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка), який озвучив нашу мрію (насамкінець виступу «Риторикознавчі заходи у сучасних класичних університетах як показники розвитку їхньої багатогранної риторико-комунікативної культури (на прикладі українсько-польсько-литовсько-канадських зв'язків)» на підсумковому пленарному засіданні Українсько-польської міжнародної конференції «Класичний університет у контексті викликів епохи» (Київ, 22–23 вересня п. р.), що проходила на базі моєї альма-матер.

Таким чином, майже двадцятирічний досвід викладання і дослідження філологічних дисциплін на гуманітарних факультетах вітчизняних університетів (окрім згаданого КНУ і ВПУ, йдеться про Відкритий університет розвитку людини «Україна», Відкритий Православний Університет Святої Софії-Премудрості та Вищі Свято-Володимирські православні богословські курси), п'ятнадцятирічна участь у конференціях Російської риторичної асоціації (голова – Володимир Аннушкін) та цьогорічне членство у Канадському товаристві з вивчення риторики (голова – Таня Сміт), а також численні публікації щодо становлення новітнього напрямку досліджень у реформованій системі вищої освіти України – риторикознавства початку XXI ст. і спроб обґрунтування національної моделі вищої риторичної освіти допомогли закласти міцну платформу для подальших риторикознавчих досліджень та визначити принципи реалізації майбутньої асоціації.

Зважаємо і на чотирирічний досвід членства журі у VI–IX Публічних змаганнях риторів, що проходять за ініціативи Центру інноваційних методик правової освіти (керівник – Наталя Артикуца) Національного університету «Києво-Могилянська академія». Проте найголовніше – наш досвід організації та проведення двох круглих столів «Риторика у вищій освіті: вітчизняні традиції, світовий досвід та європейські орієнтири» і «Риторика у вищій освіті та риторико-комунікативна культура особистості в університетському й академічному середовищах: вітчизняні традиції і міжнародний досвід» у рамках проведення XXIII і XXV Міжнародних конференцій імені Сергія Бураго «Мова і культура» (Київ, 2014 і 2016; за підтримки Ганни Онкович). Серед їх учасників – провідні вітчизняні дослідники-ритори (окрім згадуваних, – Семен Абрамович, Ніна Голуб, Зоряна Куньч, Марія Чікарькова й ін.), які мають вагомий особисті риторикознавчі здобутки.

Інтерес до цієї багатогранної міждисциплінарної проблематики виявляється у новітніх наукових і навчально-методичних розробках багатьох науковців та освітян – педагогів, філологів, філософів, правознавців, психологів, соціологів, культурологів, богословів, журналістів,

мистецтвознавців, державних управлінців тощо. На сьогоднішній день справою честі для нас є затвердження Статуту громадської організації «Українська риторична асоціація», видання декількох праць із риторики, а також оновлення життєдіяльності у згаданому Авторському центрі риторичної культури, приміщення якого стане оселею для проведення майбутніх риторикознавчих заходів з обговорення актуальних завдань сьогодення у колі дослідників і викладачів риторики у вищій освіті України.

Список використаних джерел:

1. Щербакова О. А. Досвід початкового аналізу чинників підвищення ефективності викладання риторикознавчих дисциплін у вищій школі України на основі компетентнісного підходу: вітчизняні завдання та європейська практика / О. А. Щербакова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Додаток 1 до Вип. 31. – Т. II (44): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього процесу». – Київ : Гнозис, 2013. – С. 485–500.
2. Щербакова О. А. Тенденції розвитку риторичної освіти у вищій школі України: євроінтеграційний вектор / Олена Анатоліївна Щербакова // Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ялта, 20–21 березня 2014 р.). – Ялта : РВНЗ КГУ, 2014. – Ч. 1. – С. 514–518.
3. Shcherbakova Olena. Etat du developpement de la culture rhétorique et communicative de l'université européenne contemporaine : expérience de l'étude et projets de l'activité / The contemporary rhetorical and communicative culture in modern European University: Experience of studies and projects of activity / Olena Shcherbakova // Rhetoric and the forms of European culture: From tradition to Contemporary Challenges : International Scientific Conference : abstracts. – Kaunas : Vytautas Magnus University, Mai 6–7th, 2016. – P. 8–9.
4. Shcherbakova Olena. La culture de rhétorique de la personnalité élitaires dans le paradigme moderne de l'enseignement supérieur et de la science académique d'Ukraine et du monde entier / Olena Shcherbakova // Rhetor : Revue publiée par la SCÉR. – Calgary, 2017. – Vol. VII. – (подано франц. й англ. мовами).